

MENKUL KIYMET SATIŞ KAZANCININ TESPİTİNDE ENDEKSLEME SONUCU OLUŞAN ZARARLARIN MAHSUBU MÜMKÜN MÜDÜR?

GİRİŞ

Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin uygulama süresinin 31.12.2002 tarihi itibariyle sona ermesi üzerine, 09.01.2003 tarih ve 24988 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4783 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 80, mükerrer 80, 81 ve mükerrer 81'inci maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra, 4842 sayılı Kanun ile değer artış kazançlarının kapsamını belirleyen mükerrer 80'inci maddede değişiklik yapılarak, borsada işlem görmeyen ancak Türkiye'de kurulmuş şirketlerin hisse senetlerinin, bir yıl süreyle elde tutulduktan sonra satışa konu edilmesi halinde, elde edilen kazancın, diğer kazanç ve irat olarak vergiye tabi tutulması önlenmiştir. Bu durumda, 2004 vergilendirme döneminde aşağıda belirtilen menkul kıymetlerin elden çıkarılması vergiye tabi olmayacak, sayılanlar dışındaki menkul kıymetlerin satış sonucu elde edilen kazançlar ise vergilendirilecektir.¹

- İvazsız olarak elde edilen menkul kıymetler,
- Türkiye'de kurulu menkul kıymet borsalarında işlem gören ve üç aydan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri ile
- Tam mükellef kurumlara ait olan ve bir yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri.

Menkul kıymet satış kazancının tespitinde özellik arz eden iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymetin alınıp satılması halinde, bunların kazancının birlikte hesaplanacak, alım satımın birinden doğan zararın diğerinin karından mahsup edilecek olmasıdır. İkicisi ise endeksleme uygulamasıdır. Buna göre, menkul kıymetlerin elden çıkarılmasında iktisap bedeli, elden çıkarılan menkul kıymetin, elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilecektir.

Yıl içerisinde birden fazla menkul kıymet alım satımını gerçekleştiren bir mükellefin, endeksleme uygulaması sonucu oluşan zararını, diğer menkul kıymetlerin satışından doğan kazançtan mahsup etmesi mümkün müdür? Yoksa bu mükellef endeksleme sonucu zarar oluşan menkul kıymet satış karını "sıfır" olarak mı dikkate alacaktır? Başka bir deyişle menkul kıymet satış kazancının tespiti amacıyla yapılan endekslemenin zarar artırıcı bir işlevi bulunmakta mıdır? Örneğin, hisse senedi satış kazancını tespit etmek amacıyla iktisap bedelini endeksleyen ve bu endeksleme sonucunda iktisap bedeli, satış bedelini aşan dolayısıyla, endeksleme işlemi sonucunda zararlı olduğu anlaşılan bir mükellef, bu zarar

¹ 31.12.2004 tarih ve 3. mükerrer 25687 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5281 sayılı Kanun ile değer artış kazançlarının vergilendirilmesine yönelik köklü değişiklikler yapılmıştır. 5281 sayılı Kanunla, değer artış kazançlarının vergilendirilmesine yönelik olarak yapılan düzenlemeler 01.01.2006 tarihinden itibaren elde edilen gelirlere uygulanmak üzere aynı tarihte yürürlüğe girecektir. Bu nedenle, bu yazıda, 5281 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeler üzerinde durulmayacak, 2004 vergilendirme döneminde elde edilen menkul kıymet satış kazancının tespitinde, endeksleme sonucu oluşan zararların, diğer menkul kıymetlerin elden çıkarılması sonucu oluşacak kazançtan, mahsup edilip edilemeyeceği üzerinde durulacaktır.

tutarını, devlet tahvili satış kazancından indirebilecek midir? Yoksa, hisse senedi satış karını “sıfır” kabul edip, devlet tahvili satış kazancının tamamını (endeksleme yapıldıktan ve Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 56’ncı maddesinde yer alan istisnayı ya da aynı Kanun’un mükerrer 80’inci maddesinde yer alan 12 Milyar TL’lik istisnayı aşan kısmını) beyannamesine dahil mi edecektir? Biz, bu yazıda, bu soruların cevabını arayacağız.

I- MENKUL KIYMET SATIŞ ZARARININ SATIŞ KARINDAN MAHSUBU

4783 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelerden önce geçerli olan ve 1999 - 2002 yılları gelirlerine uygulanan geçici 56’ncı maddesinin (F) bölümünde, aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymetin alınıp satılması halinde bunların kazancının birlikte hesaplanacağı, alım satımın birinden doğan zararın diğerinin karından mahsup edilebileceği belirtilmiştir.

Uygulamada da bankalardan ya da borsa aracı kuruluşlarından alınan hesap ekstrelerinde menkul kıymetlerin bir kısmının satışından doğan zararların diğer menkul kıymetlerin satış kazançlarından mahsup edilerek net karın mükelleflere bildirildiği görülmektedir.

Ancak, 4783 sayılı Kanunla yeniden düzenlenen ve safi değer artış kazancının tespitine yönelik hükümler içeren mükerrer 81’inci maddede, geçici 56’ncı maddenin (F) bölümünde yer alan; aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymetin alınıp satılması halinde bunların kazancının birlikte hesaplanacağı, alım satımın birinden doğan zararın diğerinin karından mahsup edileceği, hükmüne yer verilmemiştir.

Ancak, 21.01.2003 tarihinde Maliye Bakanlığı, bir basın bülteni ile konuya açıklık getirmiştir. Buna göre;

Bir yıl içinde birden fazla menkul kıymet alım satım işlemi yapılması halinde, bu işlemlerden elde edilen kar veya zarar tutarları birlikte değerlendirilecektir. Dolayısıyla, işlemin aynı yıl içinde birlikte yapılması koşuluyla bir işlem nedeniyle doğan zararın, diğer işlemler dolayısıyla elde edilen kardan mahsup edilmesi mümkündür. Yapılan yeni düzenlemeler sonrasında geçici 56’ncı maddesinin (F) bölümünde yer alan menkul kıymet alım satımında zarar mahsubuna yönelik hükme yer verilmemesi 2003 ve müteakip yıllar menkul kıymet satış kazançlarının vergilendirilmesinde bir değişiklik yaratmayacaktır.

Bu noktada, Maliye Bakanlığı’nın, değer artış kazançlarının vergilendirilmesine ilişkin çok önemli bir düzenlemeyi bir basın bülteni ile yapması, hatta bu düzenlemenin hukuk normları içindeki yeri tartışma konusu yapılabilir. Ancak, bu yazının konusu gereği, biz burada, bu tartışmaya girmenin doğru olmadığını düşünüyor ve uygulamanın ne şekilde olacağını belirtmekle yetiniyoruz.

Ancak, burada şunu da unutmamak gerekir ki menkul kıymet alım satım işinin bir ticari organizasyon gerektirecek şekilde yapılması halinde Gelir Vergisi Kanunu'nun 37’nci maddesi hükmü gereğince ticari kazanç doğmuş olacak ve menkul kıymet satış kazancı ticari kazancın tespit yöntemine göre belirlenecektir. O halde, yıl içinde birden fazla menkul kıymet alım satımından doğan kazancın değer artış kazancı olarak değerlendirilebilmesi için menkul kıymet alım satım faaliyetinin kişisel tasarrufları değerlendirmek amacıyla yapılmış olması gerekmektedir.

Ayrıca, menkul kıymet satış zararı sadece menkul kıymet satış karlarından mahsup edilebilecektir. Örneğin, bir hisse senedinin satışından zarar edilmesi halinde bu zarar, gayrimenkul satışından elde edilen kardan mahsup edilemeyecek ve gayrimenkul satışından elde edilen karın tamamı (istisnayı aşan kısmı) değer artış kazancı olarak vergiye tabi tutulacaktır.

Burada bir hususu daha belirtmekte yarar vardır. Yukarıda değinildiği üzere, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören ve iktisap tarihinden itibaren üç aydan fazla süre ile elde tutulan hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar ile borsada işlem görmeyen, ancak, tam mükellef kurumlara ait olan ve iktisap tarihinden itibaren bir yıldan daha fazla süre ile elde tutulan hisse senetlerinin elden çıkarılması vergiye tabi olmayacaktır. Dolayısıyla, bu hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan zararların diğer kazançlara mahsubu da mümkün bulunmamaktadır.

II- MENKUL KIYMET SATIŞ KAZANCININ TESPİTİNDE ENDEKSLEME SONUCU OLUŞAN ZARARLARIN MAHSUBU MÜMKÜN MÜDÜR?

Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 81'inci maddesine göre, değer artışında safi kazanç, elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin tutarından, elden çıkarılan mal ve hakların maliyet bedelleri ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunur.

Bilindiği üzere, 4783 sayılı Kanunla, menkul kıymetlerin elden çıkarılması dolayısıyla elde edilen kazançların enflasyondan arındırılmasında kullanılan indirim oranı uygulaması, özellikle kısa vadeli alım satım işlemlerinde vergiye tabi olacak reel kazancın gerçekçi bir şekilde tespitine imkan tanımadığı gerekçesiyle, yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğan kazançların tespit edilmesinde, alış bedelinin toptan eşya fiyat endeksine göre endekslenmesi uygulaması devam etmektedir. Buna göre, kazancın tespitinde satış bedelinden indirilecek iktisap bedeli, menkul kıymetin elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsü'nce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilecektir.

Vergi idaresi tarafından, her beyan döneminde, menkul kıymet gelirlerinin vergilendirilmesine ilişkin olarak yayınlanan beyanname düzenleme rehberlerinde, sirkülerlerde ve genel tebliğlerde, menkul kıymet satış kazancının tespiti amacıyla yapılan endekslemenin, zarar artırıcı bir işlevinin bulunup bulunmadığı hususuna bir açıklık getirilmemiştir. Ayrıca, 4369 sayılı Kanun ile başlayan dönemden beri birçok kanunla değer artış kazançlarının vergilendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmış, ancak, bu konu bir türlü açıklığa kavuşturulmamıştır. Aşağıda, menkul kıymet satış kazancının tespiti amacıyla yapılan endekslemenin zarar artırıcı bir işlevinin bulunup bulunmadığı tartışılacaktır.

Değer artış kazançlarının tespitine yönelik endeksleme uygulaması, ilk kez, 3946 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 81'inci maddesine eklenen son fıkra ile başlatılmıştır.² Söz konusu değişikliğin gerekçesi aynen aşağıdaki gibidir.

² 3946 sayılı Kanun ile değer artış kazancının tespitinde endeksleme sadece, Gelir Vergisi Kanunu'nun 70'inci maddesinin 1, 2, 4 ve 7 numaralı bentlerinde sayılan kıymetlerin elden çıkarılması halinde uygulanmak üzere getirilmişti. Daha sonra, vergi kanunlarında değişiklik yapan muhtelif kanunlarla, endeksleme uygulamasının kapsamı genişletilmiş ve elden çıkarılmasından elde edilen kazançlar değer artış kazancı olarak kabul edilen mal ve hakların tamamı için uygulanabilir hale gelmiştir.

“Yapılan değişiklikle Gelir Vergisi Kanunu’nun mükerrer 80’inci maddesinin birinci fıkrasının 7 numaralı bendinde yer alan değer artış kazancının hesabında, gayrimenkul ve hakların iktisap bedeline endeksleme yöntemi getirilmektedir. Böylece iktisap bedeli ile elden çıkarma bedeli arasındaki nominal değer artış kazancı tutarının, enflasyon oranları dikkate alınarak, gerçek artış tutarına dönüştürülmesi sağlanmakta ve mükelleflere gerçek kazançları üzerinden vergi alınması imkanı getirilmektedir.”

Gerekeçteki ifadelerden de açık olarak anlaşılacağı üzere, endeksleme uygulamasının temel amacı mükelleflerin reel kazançları üzerinden vergilendirilmelerini sağlamak, başka bir deyişle, enflasyon nedeniyle meydana gelen değer artışları üzerinden vergi alınmasını önlemektir. Endeksleme sonucu oluşan zararların, diğer menkul kıymetlerin satışı sonucu oluşan karlardan indirilmesine izin verilmemesi, endeksleme uygulamasının amacını tam olarak sağlayamaması anlamına gelecek midir? Bu düşünce, çok rahat bir şekilde savunulabilir. Eğer, değer artış kazancının tespitinde endeksleme yapmanın amacı, mükelleflerin reel kazançları üzerinden vergilendirilmesini sağlamak ise, endeksleme sonucu oluşan zararların, diğer menkul kıymet satış kazancından mahsubu mümkün olabilmelidir. Endeksleme uygulaması sonucunda mükellefin reel olarak zarar ettiği tespit ediliyorsa, bu işlem sonucunda satış karının “sıfır” olarak dikkate alınması mümkün değildir, oluşan bu zararın diğer menkul kıymetlerin satış kazancından indirilmesi gerekmektedir.

Bu düşünce tarzını, Gelir Vergisi Kanunu’nun mükerrer 81’inci maddesinin birinci fıkrası da güçlendirmektedir. Bu fıkrada, değer artışında safi kazancın ne şekilde hesaplanacağı hüküm altına alınmıştır. Buna göre, değer artışında safi kazanç, elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin tutarından, elden çıkarılan mal ve hakların maliyet bedelleri ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunur. Özetle, değer artışında safi kazanç, satış sonucu elde edilen değerlerden, satılan kıymetin maliyet bedelinin ve diğer giderlerin düşülmesi suretiyle tespit edilecektir.

Aynı maddenin son fıkrasında da satış sonucu elde edilecek değerlerden düşülecek olan maliyet bedelinin, endeksleme yapıldıktan sonra bulunan tutar olacağı belirtilmiştir. Bu durumda, safi değer artış kazancı aşağıdaki formüle göre tespit edilecektir.

Safi Değer Artış Kazancı = Satış Sonucu Elde Edilen Menfaatlerin Tutarı – (Endekslenmiş Maliyet Bedeli + Diğer Giderler)

Formülden de net olarak anlaşılacağı üzere, endekslenmiş maliyet bedelinin, satış sonucu elde edilen menfaatlerin tutarından büyük olması halinde, mükellef, satış işlemi sonucunda “safî zarar” elde edecektir. Bu zararı da diğer menkul kıymet satış karlarından indirmesine herhangi bir engel bulunmamaktadır. Nitekim, menkul kıymet satış kazancının tespitinde izin verilen zarar mahsubu, sadece nominal zararlar (endeksleme yapılmadan önceki zararlar) için değil, reel zararlar (endeksleme yapıldıktan sonra doğan zararlar) için de geçerlidir.

Ancak, vergi mevzuatında yer alan bir başka düzenleme, değer artış kazancının tespitinde, endeksleme sonucu bulunan zararların dikkate alınamayacağı düşüncesini akıllara getirmektedir. Bilindiği gibi, Gelir Vergisi Kanunu’nun 38’inci maddesinin 5024 sayılı Kanun ile kaldırılan üçüncü fıkrasında da gayrimenkullerin, iştirak hisselerinin ve amortismanına tabi

diğer iktisadi kıymetlerin satış kazancının tespitinde, bunların maliyet bedellerinin endekslenerek dikkate alınabileceği belirtilmiştir. Maliyet bedeli artırımını olarak adlandırılan bu uygulamaya ilişkin açıklamaların yapıldığı, 49 seri numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde³, söz konusu fıkra hükmü ile mükelleflerin enflasyondan kaynaklanan fiktif kazançlarının vergilenmemesinin amaçlandığı, ancak, anılan maddenin zarar artırıcı bir işlevinin bulunmadığı belirtilmiştir. Anılan tebliğe, gayrimenkul ve iştirak hisselerinin maliyet bedelinin artırılması uygulamasından zarar doğması halinde, bu zararın vergilendirilecek kazancın tespitinde dikkate alınmayacağı, satış karının “sıfır” olarak kabul edileceği vurgulanmıştır.

Görüldüğü gibi, enflasyondan kaynaklanan, gerçek olmayan kazançların, vergiye tabi tutulmasını önlemek amacıyla ihdas edilen maliyet bedeli artırımını uygulamasına ilişkin açıklamaların yapıldığı genel tebliğe, endeksleme uygulamasının zarar doğurmayacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Aynı amaca hizmet eden, yani, değer artış kazancının tespitinde enflasyonun etkisi azaltmayı amaçlayan, endeksleme uygulamasının da zarar doğurmasının mümkün olmayacağı savunulabilir.

SONUÇ

Yukarıda ayrıntılarıyla açıklandığı üzere, aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymet alınıp satılması halinde, bunların kazancı birlikte hesaplanacak, alım satımın birinden doğan zarar diğerinin karından mahsup edilecektir. Ancak, mahsup edilecek bu zarar sadece nominal zarar mıdır? Yoksa endeksleme sonucu ortaya çıkan reel zararlar da diğer menkul kıymetlerin satışı sonucu elde edilecek kazançlardan mahsup edilebilecek midir? Değer artış kazancının tespitine yönelik endeksleme uygulamasını Gelir Vergisi Kanunu'na ilk kez sokan 3946 sayılı Kanun'un gerekçesi ve Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 81'inci maddesinin birinci fıkrasında yapılan safi değer artış kazancı tanımı, bizleri, endeksleme sonucu oluşan zararlarının mahsubunun mümkün olduğu sonucuna götürmektedir. Ancak, Gelir Vergisi Kanunu'nun 38'inci maddesinin 5024 sayılı Kanun ile kaldırılan üçüncü fıkrasında hüküm altına alınan maliyet bedeli artırımını uygulamasına ilişkin açıklamaların yapıldığı 49 seri numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde yapılan açıklama ise akıllardaki soru işaretlerinin yeniden oluşmasını sağlamaktadır.

Bize göre, menkul kıymet satış kazancını tespit etmek için yapılan endeksleme uygulaması sonucu oluşan zararların, diğer menkul kıymet satış kazançlarından mahsup edilmesi mümkündür. Bugüne kadar, gerek beyanname düzenleme rehberleri, gerek sirkülerler, gerek genel tebliğler ve hatta kanunlarla değer artış kazancının vergilendirilmesine yönelik pek çok düzenleme ve açıklama yapan vergi idaresinin bu konu hakkındaki görüşünü net bir şekilde ifade etmemesi de bu görüşümüzü güçlendirmektedir.

Emre KARTALOĞLU
Gelirler Kontrolörü

Adres :*Gelirler Kontrolörleri İstanbul Grup Başkanlığı*
Büyükdere Cad. No:189 Levent / İSTANBUL
Tel : *0 212 270 20 59*

³ 49 seri numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 10.02.1995 tarih ve 22195 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Hesap No : Akbank Levent Şubesi 83019